

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995 йилдан нашр этилади
Йилда 6 марта чиқади

6-2018
Декабрь

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

Аниқ ва табиий фанлар

МАТЕМАТИКА

А.ЎРИНОВ, А.СОТВОЛДИЕВ Параболо - гиперболик типдаги модель тенглама учун учинчи чегаравий шартли нолокал масала	5
Э.МАДРАҲИМОВ, М.МИРЗАКАРИМОВА Математик статистика таҳлил қилиш усулининг бир масалалага татбиғи	11
Д.ОРИПОВ Қаср тартибли бир оддий дифференциал тенглама учун локал ва нолокал масалалар	17
М.АБДУМАННОПОВ Мавҳум аргументли бессель функцияси қатнашган ўзгармас коэффициентли интегро-дифференциал тенглама учун интеграл шартли масала	21

ФИЗИКА, ТЕХНИКА

Р.Х.МАКСУДОВ, А.ДЖУРАЕВ, Ш.ШУХРАТОВ Пахта тозалаш агрегатининг аррачали барабан секцияси конструкциясини ишлаб чиқиш	25
М.НАБИЕВ, К.ГАЙНАЗАРОВА, Я.УСМОНОВ, И.ЮЛДОШЕВА Сезгир элементлардаги термоэлектрик тармоқлар сифатида қўлланиладиган <i>n-PbTe</i> пардалар баъзи хоссаларининг экспериментал тадқиғи ва уларни тузатиш	32

КИМЁ

А.ИБРАГИМОВ, А.ИБРОХИМОВ <i>Nitragia</i> индолли алкалоидлар ва уларнинг сунъий аналоглари физиологик фаоллигининг кимёвий структурага боғлиқлиги	36
---	----

ГЕОГРАФИЯ, ТУПРОҚШУНОСЛИК

Р.КУЗИЕВ, Г.ЮЛДАШЕВ Ўзбекистоннинг баланд тоғли тупроқлари қоплами	39
М.ИСАҒАЛИЕВ, Х.АБДУХАКИМОВА, М.ОБИДОВ Суғориладиган ўтлоқи саз тупроқлар геокимёси	43
В.ИСАҚОВ, У.МИРЗАЕВ Арзиқ-шухли ўтлоқи саз тупроқларнинг суғориш таъсиридаги динамикаси	47

Ижтимоий-гуманитар фанлар

ИҚТИСОДИЁТ

А.ҒОФУРОВ, Г.ХОЛМАТЖОНОВА Даромадлар ва аҳолининг банкдаги пул жамғармалардан манфаатдорлигини ошириш муаммолари	51
--	----

ТАРИХ

Т.ЭГАМБЕРДИЕВА, И.СИДДИҚОВ, А.НИШОНОВ Диний бағрикенгликни таъминлаш борасида Ўзбекистон ва ЮНЕСКО ҳамкорлиги	55
Ж.ҲАЙИТОВ Туркистонда манзарали дарахтлар янги турларининг тарқалиш тарихи (XIX аср охири - XX аср бошлари)	61
Н.РЕЖАББОЕВ Фарғона очларига ёрдам (1923-1924 йиллар)	64
З.РАХМАНОВ, М.ХОМИДЖОНОВА Қадимги Фарғонанинг маданиятларини даврлаштириш борасида айрим фикр-мулоҳазалар	69

ФАЛСАФА, СИЁСАТ

Б.ГАНИЕВ, С.ЭВАТОВ, М.НЕЪМАТОВА Имом Бухорий ҳадисларидаги ахлоқ-одоб қоидаларининг тадбиркорлик маданиятига алоқадорлиги	74
А.КОМИЛОВ Ёшлар турмуш маданиятини юксалтиришда таълим-тарбиянинг ўрни	77

АДАБИЁТШУНОСЛИК

С.ХЎЖАЕВ “Панчатантра” эпоси ва ўзбек адабиёти	80
--	----

ДИНИЙ БАҒРИКЕНГЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ БОРАСИДА ЎЗБЕКИСТОН ВА ЮНЕСКО ҲАМКОРЛИГИ

Т.Эгамбердиева, И.Сиддиқов, А.Нишонов

Аннотация

Мақолада тотувликда яшаш ва бағрикенгликни таъминлаш борасида дунё миқёсида олиб борилаётган сиёсат, унинг халқаро сиёсий-ҳуқуқий негизлари, бу борада Ўзбекистоннинг ЮНЕСКО билан самарали ҳамкорлиги, мамлакатимизнинг халқаро ташаббуслари ҳақида сўз юритилади.

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы глобальной политики, направленной на обеспечение мира и толерантности, её правовые и политические основы в свете эффективного сотрудничества между ЮНЕСКО и Узбекистаном, а также международные инициативы нашей страны.

Annotation

This article touches upon the world-scale policy which is being carried on providing tolerance and tranquility, plus accomplishing international political-legal basis, as well as effective cooperation and international initiatives of Uzbekistan with UNESCO.

Таянч сўз ва иборалар: тинчлик, тотувлик, дин, бағрикенглик, диний бағрикенглик, халқаро ташкилотлар, ЮНЕСКО, ислом дини, динлараро мулоқот, диний экстремизм, терроризм, ёшлар тарбияси.

Ключевые слова и выражения: мир, согласие, религия, толерантность, религиозная толерантность, международные организации, ЮНЕСКО, исламская религия, межрелигиозные отношения, религиозный экстремизм, терроризм, воспитание молодежи.

Keywords and expressions: peace, tranquility, religion, tolerance, religious tolerance, the international organizations, UNESCO, islamic religion, encounter in religions, religious terrorism and education of youth.

Кейинги йилларда диний экстремизм ва халқаро терроризмнинг кучайиб, дунёга хавф солиши халқаро ташкилотлар ҳамда жаҳон тадқиқотчиларини бағрикенгликка, айниқса диний бағрикенгликка алоҳида эътибор беришга ундамоқда.

ЮНЕСКО ташкилоти, унинг халқаро муносабатларда тутган ўрни, аъзо-давлатлар билан ҳамкорлиги, диний бағрикенглик соҳасида амалга оширилаётган дастурларини ўрганиш, миллатлараро ва динлараро мулоқот масалаларини тадқиқ қилишда Ўзбекистон ҳамда хорижлик олимлар томонидан қатор ишлар амалга оширилган ва оширилмоқда.

ЮНЕСКО тарихи, маданиятлар ва динлараро бағрикенгликка бағишланган дастурлари, бу борада ҳамкорлик масалалари Ғарб олимлари томонидан ўрганилган. Жумладан, Х.Кельзен, Я.Симонидас, В.Володин, К.Уелслар [1] ўз асарларида БМТ ва унга ихтисослашган ташкилотлар тарихи, мақсад ва вазифаларини, дунёда тинчликни мустаҳкамлаш, таълим, фан ва маданиятни ривожлантириш борасида халқаро ҳамкорлик масалаларига эътибор қаратганлар. С.Л.Мишель, Ф.В.Мартинес, Г.Арчибалд[2] каби Ғарб олимлари ЮНЕСКО ташкил топиши, унинг ташкилотчилари ва ривожланиш тарихини чуқур ўрганиб, атрофлича таҳлил қилганлар. ЮНЕСКО собиқ Бош директори Ф.Майорнинг 3.124] илмий фаолияти муаммони ўрганишда муҳим ўрин тутди. У

ўзининг тадқиқотларида динлараро мулоқотни ривожлантиришга алоҳида урғу бериб, ЮНЕСКО “Бағрикенглик тамойиллари декларацияси”ни ишлаб чиқишда ва унинг қабул қилинишида катта роль ўйнаган.

Мавзуни ўрганишда Франциянинг собиқ президенти Н.Саркозининг “Республика, динлар, умид”[4.172] асари алоҳида аҳамият касб этади. Н.Саркози ўз тадқиқотида Францияда давлат ва дин ўртасидаги муносабат, мусулмон жамиятини француз ижтимоий ҳаётига интеграция қилиш бўйича қатор тавсия ва таклифлар ишлаб чиққан. Имомларни тайёрлаш ва қайта ўқитиш, диний экстремизмни қўллаб-қувватловчи халқаро жамғармалар ёрдамларини назоратга олиш ва хорижий давлатлар таъсирини чеклаш каби тавсиялар шулар жумласидандир.

Ўзбекистонда ҳам диний бағрикенглик мазмун-моҳияти, унинг жамиятдаги ўрни ва аҳамияти, диншунослик муаммоларини тадқиқ қилган юртимиз олимлари А.С.Очилдиев, А.А.Ҳасанов, З.И.Мунавваров, Ш.Миноваров, Ш.Сирожиiddинов, Ҳ.С.Кароматов, М.А.Ражабова, Ибрагим Каримов, М.Имомназаровларнинг асар ва тадқиқотлари диний бағрикенглик масалаларини ёритишга маълум маънода ёрдам беради. Шу ўринда А.Мўминовнинг [5.209] Ўзбекистон ва ЮНЕСКОнинг халқаро-ҳуқуқий муносабатларига

Т. Эгамбердиева – ФарДУ профессори, педагогика фанлари доктори.
И. Сиддиқов – ФарДУ фалсафа кафедраси ўқитувчиси.
А. Нишонов – ФарДУ тарих кафедраси ўқитувчиси.

бағишланган тадқиқоти бу мавзунини ёритишда маълум даражада ёрдам беришини таъкидлаш жоиз.

Мамлакатимизда мустақиллик йилларида диний бағрикенглик соҳасида халқаро ташкилотлар билан ҳамкорлик масалаларига қаратилган махсус тадқиқотлар етарли даражада эмас. ЮНЕСКО ва Ўзбекистон ҳамкорлигида миллатлараро тотувлик, диний бағрикенглик мавзусини ўрганиш ҳали республикаимизда алоҳида илмий-тадқиқот объекти бўлган эмас.

Диний бағрикенгликни ривожлантириш бобидаги республикаимиз ютуқларини жаҳон ҳамжамияти ўртасида тарғиб қилиш, Ўзбекистон тажрибасини чет давлатлар билан қиёслаб кўриш ва тажриба алмашиш, илмий-назарий жиҳатдан ўрганиш тарих, фалсафа, маданиятшунослик, социология, диншунослик каби фанларнинг мутахассислари томонидан тадқиқ қилиниши давр талабига айланди.

Ўзбекистон Республикасининг ўз мустақиллигини тобора мустаҳкамлаб бориши, мамлакатда амалга оширилаётган ҳозирги сиёсий ва иқтисодий ислохотлар билан биргаликда ижтимоий тараққиёт, айниқса, миллатлараро ва динлараро муносабатларни уйғунлаштиришда бағрикенгликни қарор топтириш каби мураккаб вазифаларни ҳал қилишни тақозо этади. Ўзбекистоннинг ЮНЕСКО билан диний бағрикенглик борасидаги ҳамкорлигини ўрганишнинг долзарблиги қуйидаги омиллар билан белгиланади:

биринчидан, бугунги кунда дунё ҳамжамияти мураккаб тараққиёт жараёнини бошдан кечираётган бир пайтда диний бағрикенглик, турли динларга мансуб халқлар ўртасидаги мулоқот ва ҳамкорликни кенгайтириш ниҳоятда долзарб аҳамият касб этмоқда. Шу боисдан диний бағрикенгликнинг халқимиз ўтмиши, ҳозирги ҳаётидаги ўрни ва аҳамияти, бу борада халқаро ҳамкорлик масалаларини илмий-назарий тадқиқ қилиш долзарб мавзулардан саналади;

иккинчидан, юртимиз осойишталиги, жамиятимиз тараққиёти, инсон камолотини таъминлайдиган умуминсоний қадриятларни белгиловчи мезонлардан бири бағрикенгликдир. Миллий, диний қадриятларнинг тикланишида, миллатлараро тотувлик, диний бағрикенгликни қарор топтиришда бағрикенглик тамойилларининг аҳамияти катта бўлиб, у тарихий ҳамда замонавий асосларга эга;

учинчидан, мустақиллик йилларида мамлакатимизда миллатлараро ва динлараро муносабатларни уйғунлаштиришда ўзига хос тажриба орттирилди. Шу боис, Ўзбекистон тажрибасини хорижий демократик давлатлар мисолида қиёсий-назарий тадқиқ этиш, халқаро ташкилотлар тажрибасидан фойдаланиш,

республикаимиз ҳуқуқий меъёрий-ҳужжатларини халқаро андазаларга мослаштириш ҳамда улар билан янада уйғунлаштириш илмий ва амалий аҳамиятга молик масалалардан биридир;

тўртинчидан, Ўзбекистон ўз олдига қўйган мақсад ва вазифаларини ҳаётга татбиқ этишда обрўли халқаро ташкилотлар, жумладан, ЮНЕСКО билан ҳамкорлиги алоҳида эътиборга эга. БМТ тизимида маданият, илм, фан ва коммуникация ёрдамида тинчликни сақлаш ва уни мустаҳкамлашда ЮНЕСКОнинг роли беқиёсдир. Бу Ташкилотни Биринчи Президентимиз И.А.Каримов қуйидагича таърифлайди: “Биз ЮНЕСКО тимсолида энг муҳим инсонпарварлик масалаларининг ечимига ижодий ёндашишда ҳаракатлантирувчи куч бўлиб хизмат қиладиган ўзига хос, бетакрор халқаро ташкилотни кўраимиз”[6.205];

бешинчидан, ҳозирги кунда ЮНЕСКО тинчлик ва хавфсизликни сақлаш мақсадида диний бағрикенглик масалаларига алоҳида эътибор бериб, аъзо-давлатлар билан ҳамкорликда қатор тадбирлар ва дастурларни амалга ошириб келмоқда.

Ўзбекистоннинг ЮНЕСКОга 1993 йилда аъзо бўлиб кириши ва у билан кундан кунга ривожланиб бораётган ҳамкорлик алоқаларининг кейинги босқичларини илмий асослаб бериш, республикаимиз эришган ютуқлари билан бирга ҳал қилиниши лозим бўлган муаммоларни аниқлаш, мамлакатимиз таълим, фан ва маданиятини янада юқори даражага кўтариш муҳимдир. ЮНЕСКО ҳамда унга аъзо давлатларнинг бу борадаги тажрибаларини атрофлича тадқиқ қилиш ҳамда Ўзбекистоннинг ютуқларини жаҳон ҳамжамияти ўртасида тарғиб этиш мамлакатимиз учун катта аҳамият касб этмоқда.

ЮНЕСКО доирасида ишлаб чиқилган ва халқаро ҳамжамият томонидан эътироф этилган норматив ҳужжатлар долзарб муаммоларни ҳал этишга қаратилган. Ҳозирги кунга келиб, ЮНЕСКО томонидан 70 тадан ортиқ халқаро ҳужжат-конвенция ва келишувлар, баёнлар, тавсиялар, декларациялар тайёрланган ва қабул қилинган[5.49]. ЮНЕСКОнинг халқаро конвенциялари халқлар ва давлатларнинг фан, таълим, маданият олдига турган вазифаларини баҳамжиҳат бажаришга ундайди.

Шу билан бирга ЮНЕСКО фаолиятида дискриминация ва бағриторлик билан курашиш учун қатор ҳужжатлар қабул қилинган. Жумладан, ЮНЕСКОнинг бевосита иштирокида “Муаллифлик ҳуқуқи тўғрисидаги бутунжаҳон конвенция” (6 сентябрь, 1952 йил), “Ирқ ва ирқий хурофотлар тўғрисидаги декларация” (27 ноябрь, 1978 йил), “Динларнинг тинчлик маданиятига улуши декларацияси” (18 декабрь, 1994 йил)[7.1-3], “Бағрикенглик тамойиллари

ТАРИХ

декларацияси” (16 ноябрь, 1995 йил)[8.296], “Инсон геноми ва инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги умумжаҳон декларацияси” (11 ноябрь, 1997 йил), ЮНЕСКО Ижроия қўмитаси 174-сессияси “Диний ва маданий рамзларни, диний қадриятларни ҳамда сўз эркинлигини ҳурмат қилиш” қарори (30 март, 2006 йил)[9.1] каби халқаро ҳужжатлар қабул қилинган.

Дунёда агрессив миллатчилик, бағриторлик, расизм, антисемитизм ҳаракатларининг ошиб бориши сабабли 1995 йили ЮНЕСКО “Динлараро ва маданиятлараро мулоқот” дастурига асос солинди[10.2]. Дастурнинг асосий мақсади – дунё халқлари ўртасидаги ҳамкорликни мустаҳкамлаш мақсадида динлар, қадриятлар, турли маданиятлар орасида мулоқотни ривожлантиришдан иборат.

ЮНЕСКО 2000 йилда “Тинчлик маданияти” концепциясини ишлаб чиқди. Ушбу концепция БМТ томонидан қўллаб-қувватланиб, 2000 йил – Халқаро тинчлик маданияти йили, деб эълон қилинди[11.198]. Бу концепция нафақат қуроли мижозларнинг олдини олади, шу билан бирга ўзаро бағрикенглик, қийноққа солмаслик, маданият, анъана ва динларнинг ранг-баранглигини ҳурмат қилиш, инсон ҳуқуқларига амал қилиш қоидаларига асосланган янги жамиятни олға суради.

2001 йили ЮНЕСКО Бош конференциясининг 31-сессиясида кўп овоз билан қабул қилинган қарорга кўра (39-рақамли қарор), бағрикенглик қадриятлари, ўзаро бир-бирини тушуниш, маданий хилма-хиллик, тинчлик маданиятини амалга ошириш ва тарғиб қилиш ЮНЕСКОнинг бирламчи вазифалари қаторидан ўрин олди [12.89].

Умуман олганда, дунёнинг турли бурчакларида тинчликка қаратилган ЮНЕСКО дастурлари, расмий ҳужжатлари ушбу бандда илмий-назарий нуқтаи назардан тадқиқ этилган.

Жамиятда тотувлик ва ҳамжиҳатлик, барқарорлик ва тараққиётни таъминловчи муҳим омиллардан бири – бағрикенглик тушунчаси узоқ тарихга бориб тақалади.

Минтақамиз буюк алломалари ижодида инсоният равнақи йўлида бағрикенглик ғоялари илгари сурилган. Жумладан, Имом Бухорий, Абу Райҳон Беруний, Алишер Навоий асарларида диний мутаассиблик, ақидапарастликни келтириб чиқарувчи ғоялар рад этилган, инсонлар тақдирига хавф туғдирувчи омилларга лоқайд бўлмасликка, дунёда эзгулик, бағрикенглик қарор топиши учун курашга чорлаганлар. Бу, ўша даврнинг хусусияти бўлиб, “Имом Бухорий, Бурҳониддин Марғилоний, Исо ва Ҳаким Термизийлар, Маҳмуд Замахшарий, Муҳаммад Қафқол Шоший, Боҳоуддин Нақшбанд, Хожа Аҳрор Валий, Муҳаммад Хоразмий, Аҳмад

Фарғоний, Абу Райҳон Беруний, Абу Али ибн Сино, Мирзо Улуғбек, Алишер Навоий ва бошқа кўплаб даҳолар номи нафақат ислом, айти вақтда жаҳон цивилизацияси тарихида ҳақли равишда олтин ҳарфлар билан битилган[13.28].

Ғарб олимларидан Жон Локк эса фикрларнинг турлилиги эмас, балки ўзга қарашларни ҳурмат қилмаслик дин асосида турли мижозро ва урушларга олиб келганлигини қайд этган. Франция маърифатчилиги даврининг ёрқин намояндаларидан бири - Франсуа Вольтер бағрикенглик ғоясини олға суриб, “мен сиз айтаётган сўзларингизга қаршиман, лекин ўз фикрингизни баён қилиш ҳуқуқингизни ҳимоя қилишга жонимни фидо қиламан”[14.49], дейди.

ЮНЕСКО бағрикенгликни тарғиб этиш мақсадида, 1995 йилнинг 16 ноябрь куни “Бағрикенглик тамойиллари декларацияси”ни эълон қилар экан, ушбу кун ЮНЕСКОга аъзо-давлатларнинг мазкур идеаллари – таълим соҳасидаги қонунларни пухта ишлаб чиқиш ва режалаштириш орқали ҳаётга жорий қилишга қаратилган, умумий хоҳиш истаги ва саъй-ҳаракатларининг ифодаси аниқ мақсадга йўналтирилган кун эканлиги алоҳида таъкидланди[15.91].

“Бағрикенглик тамойиллари декларацияси”да бағрикенглик тушунчасига аниқлик киритилиб, турли шарт-шароитларда давлат ва шахс муносабатлари, ҳуқуқ ва вазифалари белгилаб берилди.

Шу ўринда диний экстремизм ва терроризмнинг олдини олишда бағрикенгликнинг ўрни беқиёс эканлигини таъкидлаш жоиз. Таниқли Ғарб олими Жак Делор “терроризмнинг бутун жаҳонга хавф солиб туриши барчамизни унга қарши курашишга, тинчлик, хавфсизлик ва бағрикенгликни мустаҳкамлаш учун бирлашишга ундайди”, деб таъкидлайди[16.28].

“Бағрикенглик” (толерантлик) сўзи деярли барча тилларда бир хил ёки бир-бирини тўлдирувчи мазмунга эга. Уларни умумлаштириб чидамлилиқ, бардошлилик, тоқатлилиқ, ўзгача қарашлар ва ҳаракатларга ҳурмат билан муносабатда бўлиш, мурувватлилиқ, ҳимматлилиқ, кечиримлилиқ, меҳрибонлик, ҳамдардлик каби маъноларга эга дейиш мумкин [17.8-9]. Шундай бўлса-да, бугунги кунда чуқур ижтимоий-сиёсий ва маданий-маърифий мазмун касб этган ушбу тушунчанинг кўпчилиги томонидан тан олинган илмий таърифи йўқлигини, аммо уни ифодаловчи асосий сифат ва хусусиятларга умумий тавсиф берилганлигини таъкидлаш зарур.

ЮНЕСКО “Бағрикенглик тамойиллари декларацияси”да бағрикенглик тушунчасига шундай таъриф берилган: “Бағрикенглик – бизнинг дунёмиздаги турли бой маданиятларни, ўзини ифодалашнинг ва инсоннинг

алоҳидалигини намоён қилишнинг хилма-хил усулларини ҳурмат қилиш, қабул қилиш ва тўғри тушунишни англатади. Уни билим, самимият, очиқ мулоқот ҳамда хур фикр, виждон ва эътиқод вужудга келтиради. Бағрикенглик – турли-туманликдаги бирликдир. Бу фақат маънавий бурчгина эмас, балки сиёсий ва ҳуқуқий эҳтиёж ҳамдир. Бағрикенглик – тинчликка эришишни мушарраф қилгувчи ва уруш маданиятсизлигидан тинчлик маданиятига элтувчидир”[18.91].

“Бағрикенглик” тушунчаси илмий фаолият ва ижтимоий ҳаётнинг турли соҳалари, жумладан, сиёсат ва сиёсатшунослик, социология, философия, илоҳиёт, ижтимоий ахлоқ, қиёсий диншунослик каби соҳаларда кенг истифода этиладиган тушунчалардан бири ҳисобланади. Лотинча “tolerare”, яъни “чидамоқ”, “сабр қилмоқ” маъносини англатган бу сўз, асосан бир инсоннинг бошқа инсон дунёқарашига тоқат қилишини билдирса-да, этнологик таҳлил унинг том маъносини доим ҳам очиб беравермайди[19.88].

Шу ўринда бир нарсани алоҳида таъкидлашимиз керакки, бағрикенглик тушунчасининг зидди сифатида мурасасизлик атамаси ишлатилади. Мазкур бандда бу тушунчалар тарихий мисоллар ёрдамида чуқур таҳлил этилган.

Ўз навбатида бағрикенглик ва мурасасизлик тўғрисида Ғарб олимлари ва исломшунослар томонидан хилма-хил фикрлар билдирилган. Жумладан, тунислик исломшунос олим Муҳаммад Талби “Қуръон диний плюрализм, хилма-хиллик, эътиқод эркинлигига бўлган ҳуқуқни очиқ-ойдин кўрсатиб берган ягона муқаддас китобдир”, дея таъкидлаб, исломдаги бағрикенгликни ифодалайдиган бир неча оятларни шарҳлаган[20.54]. Шу билан бирга, у динлар тарихидан мисоллар келтирган: “Халифа Умар (581-644) Қуддус шаҳрини забт этгандан сўнг яҳудийларга у ерда жойлашишга рухсат берди. Улар ва мусулмонлар орасида деярли барча соҳада ҳамкорлик алоқалари ривожланиб, Х асргача давом этган”[20.55].

Мурасасизлик – ўзига мос келувчи шарт-шароитларни яратиш учун бошқаларнинг эркинликларини тан олмаслик тушунилади. Бағрикенглик нафақат ўзининг, балки бошқанинг ҳам ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя қилишдир. Шунингдек, бағрикенглик шахснинг ўзига хос хусусиятларини йўқотишни англатмайди, балки унинг ушбу хусусиятлари умумий қадриятни, яъни инсон ҳуқуқларини ҳурмат қилинишини хоҳлайди[21.231].

Самюэль Филлипс Хантингтоннинг XXI асрда диний мурасасизлик ва қарама-қаршиликлар жаҳон хавфсизлигига раҳна солиши ҳамда бу можаролар давлатлар олиб

бораётган сиёсатда эмас, балки цивилизациялар ўртасидаги қарама-қаршилик натижасида вужудга келиши борасида билдирган фикрлари кўплаб баҳс-мунозараларга сабаб бўлди.

Цивилизациялар ўзининг тарихи, тили, маданияти, анъаналари ва айниқса, дини билан фарқланади. Дунёдаги турли цивилизациялар инсон, шахс ва гуруҳ, фуқаро ва давлат, эр ва хотин орасидаги алоқалар, ҳуқуқ ва мажбуриятлар турлича акс эттирилади. Ғарб олимларининг таъкидлашича, цивилизация хусусиятлари асрлар давомида шаклланади.

Бутун дунёда глобаллашув жараёнлари кетаётган даврда турли маданият ва дин вакиллари ўртасида хилма-хилликни ҳурмат қилиш, сабр-тоқатли бўлиш, конфессиялар бир-бирини тўғри тушунишида бағрикенглик тамойилларининг тарихий-ҳуқуқий жиҳатларини ўрганиш муҳим аҳамият касб этади.

Бугунги кунда давлатнинг кучи ва мавқеи нафақат унинг ҳудуди ёки ҳарбий кучи билан, балки унинг илмий-техникавий салоҳияти, маданият ва таълим даражаси билан ҳам белгиланмоқда. Шу боис, давлатимиз раҳбарияти қайд этилган соҳаларни ривожлантириш орқали мамлакатимиз мустақиллиги ҳамда халқаро майдондаги мавқеини мустаҳкамлашга катта эътибор қаратмоқда.

Ўзбекистон ўз олдига қўйган мақсад ва вазифаларини ҳаётга татбиқ этишда нуфузли халқаро ташкилотлар, жумладан, ЮНЕСКО билан ҳамкорлиги алоҳида эътиборга лойиқ. ЮНЕСКО ҳақида Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президенти Ислоҳ Каримов шундай деган: “ЮНЕСКО – халқаро ташкилот сифатида бугунги кунда илм, фан, маданият ва таълимнинг миллий тараққиётини интеграция орқали бойитмоқда ҳамда дунё халқларини инсониятнинг бой маънавий мероси билан ошно қилаётган кўприкка айланган”.

Ўзбекистоннинг бой тарихий ва маданий ўтмиши истиқлолга қадар ҳам ЮНЕСКО эътиборини ўзига жалб этган. Ўзбекистон ЮНЕСКО ҳамкорлиги узоқ тарихга эга. Бунга Абу Райҳон Беруний (1973 й.) ва Абу Али Ибн Синонинг 1000 йилликлари (1980 й.), Муҳаммад ибн Мусо ал-Хоразмийнинг 1200 йиллигининг (1983 й.) ЮНЕСКО раҳнамолигида нишонланиши ҳамда ЮНЕСКОнинг “Буюк Ипак йўли – ҳамкорлик йўли” дастурининг (1987-1997 йй.) Ўзбекистонда амалга оширилганлиги ва бу дастур доирасида Ўзбекистонга бир неча илмий экспедициялар ташкил этилганлиги (1990-1991 йй.) фикримизга далил бўла олади.

1993 йилнинг 26 октябрида Ўзбекистон ЮНЕСКОга аъзо бўлиб, унинг фаолиятида фаол иштирок эта бошлади ва қатор халқаро конвенцияларга қўшилди. Тараққиёт йўлидан

ТАРИХ

бораётган Ўзбекистон ЮНЕСКО билан яқиндан ҳамкорлик қилмоқда. У жаҳоннинг эзгулик сиёсатини ривожлантиришда иштирок этиш мақсадида халқаро миқёсда маънавий алоқаларни кенгайтирмоқда ва мустақамлаш учун барча имкониятлардан фаоллик билан фойдаланмоқда.

Мустақиллик йилларида буюк аждодларимиз - Мирзо Улуғбекнинг 600 йиллик (1994 й.), Амир Темурнинг 660 йиллик (1996 й.), Имом Бухорийнинг 1225 йиллик ва Аҳмад Фарғонийнинг 1200 йиллик (1998 й.), Камолиддин Беҳзоднинг 545 йиллик (2000 й.) юбилейлари ЮНЕСКО раҳнамолигида халқаро миқёсда нишонланди. Шу билан бирга, Хива ва Бухоронинг 2500 йиллиги (1997 й.), Термизнинг 2500 йиллиги ва Шаҳрисабзнинг 2700 йиллиги (2002 й.), Қаршининг 2700 йиллиги (2005 й.), Самарқанднинг 2750 йиллиги ва Марғилоннинг 2000 йиллиги (2007 й.) ҳамда Тошкентнинг 2200 йиллиги (2009 й.) халқаро миқёсда ўтказилди.

Мамлакатимиз бир неча асрлар давомида бағрикенглиги билан дунёга танилган. Шу боис, бу соҳадаги ЮНЕСКОнинг муҳим фаолияти ва ролини кадрлаб, динлараро мулоқотни ривожлантиришда Ўзбекистон ЮНЕСКО билан ҳамкорликка катта аҳамият бермоқда ва жамиятни маънавий янгилашга интилоқда.

1995 йилда асос солинган “Динлараро мулоқот”, 2000 йилда эълон қилинган “Халқаро тинчлик маданияти” дастурларининг амалга оширилишида Ўзбекистоннинг муносиб ҳиссаси бор. Биринчи Президентимиз ташаббуси билан 2000 йилнинг сентябрь ойида ЮНЕСКО Динлараро мулоқот халқаро конгрессининг Тошкент шаҳрида ўтказилиши фикримизга далил бўла олади.

Бу каби ташаббус ва илғор ғоялар Муҳтарам Президентимиз Ш.Мирзиёев томонидан нафақат юртимиз доирасида, балки халқаро майдонларда ҳам илгари сурилмоқда. Жумладан, Юртбошимиз БМТ Бош ассамблеясининг 72-сессиясида сўзлаган нутқида: *“Биз муқаддас динимизни азалий қадриятларимиз мужассамининг ифодаси сифатида беҳад қадрлаймиз. Биз муқаддас динимизни зўравонлик ва қон тўкиш билан бир қаторга қўядиганларни қатъий қоралаймиз ва улар билан ҳеч қачон муроса қила олмаймиз. Исломи дини бизни эзгулик ва тинчликка, асл инсоний фазилатларни асраб-авайлашга даъват этади”,* деб таъкидлаб ўтдилар. Шунингдек, ушбу сессияда Президентимиз “Маърифат ва диний бағрикенглик” деб номланган махсус резолюцияни қабул қилиш ташаббуси билан чиқди.

Албатта, дин соҳасининг асосий шиори — “жаҳолатга қарши маърифат” шиори бугунги кунда халқимиз, айниқса ёшларимизни диний

экстремизм, ақидапарастлик ва терроризм каби иллатлардан ҳимоя қилиш, ёт ғоялар таъсиридан асраш ҳамда олдини олишга қаратилган маърифатпарвар ҳаракат асосида амалга оширилаётгани муҳим аҳамият касб этмоқда.

Дин соҳасида амалга оширилаётган ислохотлар бугунги кунда юртимиз ҳамда халқаро миқёсда кенг жамоатчиликда катта қизиқиш уйғотмоқда. Шу муносабат билан 2018 йилнинг 14 апрель куни Ўзбекистон мусулмонлари идорасида “Ўзбекистон — диний маърифат ва қадриятлар юрти” мавзусида матбуот анжумани ташкил этилди.

Дин ишлари бўйича қўмита томонидан ташкил этилган ушбу тадбирда Ўзбекистон мусулмонлари идораси, Ўзбекистондаги ислом цивилизацияси маркази, Ўзбекистон ислом академияси, Имом Бухорий халқаро илмий-тадқиқот маркази, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, диний илмий марказлар раҳбар ва вакиллари иштирок этдилар.

Айтиш жоизки, 2017 йил 15 июнь куни Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг “Ижтимоий барқарорликни таъминлаш, муқаддас динимизнинг софлигини асраш – давр талаби” мавзусидаги анжуманда сўзлаган нутқида диний ходимларга алоҳида эътибор қаратиб, бугунги кунда жамиятни турли маънавий иллатлардан халос қилиш, халқимизнинг маънавиятини кўтариш борасида катта ишонч билдирилди ва тегишли тавсиялар берилди.

2017 йил 15 декабрь куни Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Исломи академиясини ташкил этиш чоратадбирлари тўғрисида”ги қарори эълон қилинди. Ўзбекистон Исломи академияси ҳузурида магистратура (2 йил), таянч докторантура (3 йил) ва докторантура (3 йил) фаолият юритади.

Албатта, юқорида айтилган ишлар фақат маърифатли, юксак билим ва кўникмага эга бўлган диний соҳа мутахассиси, олимлар ёрдамидагина амалга оширилиши мумкинлиги эътироф этилди.

Юртимизда диний таълим соҳасини муносиб даражага кўтариш, салоҳиятини ошириш, диний соҳада етук кадрларни тайёрлаш, улуғ аждод уламоларимизнинг бебаҳо илмий меросини ўрганиш, илмий тадқиқот ва изланишлар олиб борилиши учун қулай шароитларни яратиш мақсадида заминимиз узра Ақида, Ҳадис, Исломи фикҳи, Қалом илми ва Тасаввуф илмий мактаблари ўз фаолиятини бошлади.

Ўзбекистоннинг диний илмий салоҳиятини халқаро миқёсда ошириш борасида ишлар давом этмоқда. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президенти ташаббуси билан

Тошкент шаҳрида Ўзбекистон Ислом академияси ташкил этилди. Мазкур олий ўқув юртида Ислом илмлари бўйича магистр, таянч докторантура ва докторантура бўйича йўналишларда кадрлар тайёрланиши кўзда тутилган.

Ушбу олий мақсадли амалий ишлардан кўзланган пировард мақсад халқимиз учун қадимдан анъанавий бўлиб келаётган диний-маънавий меросга садоқатни мустаҳкамлаш, шу

орқали юртдошларимиз, хусусан, ёшларда миллий ғурур, Ватанга муҳаббат, бунёдкорлик туйғуларини шакллантириш, уларни миллий қадриятларга содиқлик руҳида тарбиялашга амалий ҳисса қўшиш ҳамда маърифий исломнинг асл қадриятларини сингдиришдан иборатдир. Яъни, юртимизнинг кўп миллатли халқи тинчлик, омонлик қадрига етиб, келажак учун ғайрат ҳисси билан яшамоқда.

Адабиётлар:

1. Kelsen H. Law of the United Nations. - N.Y.: 1950. – 330 p.; Symonides J., Volodin V. UNESCO and Human Rights. Standard-setting instrument, major meetings, publications. Second edition. – Paris: UNESCO, 1999. – 537 p.; Wells C. The UN, UNESCO and the politics of knowledge. – London: The Macmillan Press, 1987.
2. Michel C.L. The Story of grand design: UNESCO 1946-1993: people, events and achievements. – Paris: UNESCO, 1994. – 515 p.; Martinez F.V. Histoire de l'UNESCO. – Paris: UNESCO, 1995. – 471 p.; Archibald G. Les Etats Unis et l'UNESCO, 1944-1963 : les rêves peuvent-ils résister à la réalité des relations internationales? – Paris: Publications de la Sorbonne, 1993.
3. Mayor F. UNESCO – un ideal action. The continuing relevance of a visionary text. – Paris: UNESCO, 1997.- 124p.
4. Nicolas Sarkozy. La Republique, Les religions, l'esperance. – Paris, 2004.
5. Мўминов А. Ўзбекистон ва ЮНЕСКОнинг халқаро-ҳуқуқий муносабатлари. – Т.: Янги аср авлоди, 2003. – 209 б.
6. Каримов И. А. Биз келажакимизни ўз қўлимиз билан қураимиз. Т. 7. – Т.:Ўзбекистон, 1999.
7. Kishore Singh . La contribution des religion a la culture de la paix, Rapport final de conférence de Barcelone (Espagne, 12-18 decembre 1994). – Barcelone: Centre UNESCO de Catalunya annexe, 1995.
8. ЮНЕСКО халқаро меъёрий ҳужжатлари. – Т.: Адолат, 2004.
9. Решение 174-й сессии Исполнительного совета ЮНЕСКО. Уважение свободы выражения мнений и уважение священных верований и ценностей, а также религиозных и культурных символов. 174 EX/42, – Париж, 30 марта 2006 г. ЮНЕСКО.
10. UNESDOC. Division du dialogue interculturel de l'UNESCO Programme de dialogue interreligieux, Enquête sur l'education et l'enseignement du dialogue interculturel et interreligieux. – Paris: Edition UNESCO, 2001.
11. Раҳимов М. Ўзбекистон Республикасининг Бирлашган Миллатлар Ташкилоти билан кўп томонлама ҳамкорлиги // Мустақил Ўзбекистон тарихининг дастлабки саҳифалари: (Даврий тўплам) 3-сон. – Т.: Шарқ, 2000.
12. ЮНЕСКО ишчи ҳужжати. Actes de la Confrence generale, 31e session. – Paris, 15 octobre-3 novembre 2001, v. 1: Resolutions Publ: – Paris, 2002; 31 C/ Resolutions Edition UNESCO .
13. Шавкат Мирзиёев. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. –Т.: Ўзбекистон. 2017. 1-том.
14. Фурньо В. Ғарб мамлакатларида ислом билан давлат ўртасидаги муносабат масаласи// 3.И.Мунавваров ва В.Шнайдер-Детерснинг умумий таҳрири остида. Ислом ва дунёвий маърифий давлат. –Т.: Имом ал-Бухорий халқаро жамғармаси, 2003. – Б. 49.
15. Бағрикенглик тамойиллари декларацияси // ЮНЕСКО халқаро меъёрий ҳужжатлари. – Т.: Адолат, 2004.
16. Jacques Delor. Learning: the Treasure within // Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century. – Paris: UNESCO, 1997.
17. Бағрикенглик – барқарорлик ва тараққиёт омили / Масъул муҳаррир А.Очилдиев. – Т.: Тошкент Ислом университети, 2007.
18. Бағрикенглик тамойиллари декларацияси // ЮНЕСКО халқаро меъёрий ҳужжатлари. – Т.: Адолат, 2004.
19. Бағрикенглик – барқарорлик ва тараққиёт омили / Масъул муҳаррир А.Очилдиев. – Т.: Тошкент Ислом университети, 2007.
20. Mohammed Talbi. Tolerance et intolerance dans la tradition musulmane. Corporate author: Acadmie universelle des cultures (France). L'intolerance: Forum international sur l'intolerance, (la Sarbonne, 27-28mars 1997). – Paris: Editions Grasset & Fasquelle, 1998.
21. Philippe Douste-Blazy. Corporate author: Academie universelle des cultures (France). L'intolerance: Forum international sur l'intolerance, (la Sarbonne, 27-28 mars 1997). – Paris: Editions Grasset & Fasquelle, 1998.